

Vapautuneiden vankien kuuleminen

Aika ja paikka: 28.6.2022, Kriminaalihuollon tukisäätiö, Helsinki

Osallistujat: Juho Martikainen, Paulina Tallroth, Anna-Liisa Sandvik ja Anne Kohvakka

Kolme kuultavaa, jotka olivat vankilasta vapautuneita henkilöitä. Keskustelutilaisuuteen osallistuneiden vapautuneiden vankien henkilötietoja ei kirjattu eikä tilaisuutta tallennettu.

1. Kuulemistilaisuuden tarkoitus

Oikeusministeriö valmistelee muutoksia vankeuslakiin ja tutkintavankeuslakiin vuosien 2021-2023 aikana. Samassa yhteydessä pyritään parantamaan vankien mahdollisuuksia osallistua heitä koskevien lakien valmisteluun.

Muutostarpeiden arviointia varten on perustettu työryhmä. Työryhmän jäsenten (osa jäsenistä) ja vapautuneiden vankien kanssa järjestetyn keskustelutilaisuuden tavoitteena oli kerätä kokemustietoa lain muutostarpeista ja eri vaihtoehtojen vaikutuksista vankien kannalta. Keskustelutilaisuus järjestettiin vapautuneiden vankien kanssa ensin sen vuoksi, että heiltä saadaan asiatietojen lisäksi tietoa kuinka vastaava tilaisuus tulisi järjestää vankien kanssa.

Keskustelun aiheena olivat: internetin käyttö, sähköpostin käyttö, matkapuhelimen käyttö, videotapaamiset (ns. Skype-tapaamiset), maksuttomat puhelut sekä järjestyssääntö ja osastojen päiväjärjestykset.

Kuultavien kanssa sovittiin, että keskustelusta laadittava muistio toimitetaan heille.

Postiosoite
Postadress

Oikeusministeriö
PL 25
FI-00023 Valtioneuvosto
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress

Eteläesplanadi 10
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon

0295 16001
Internat.
+358 295 16001

Faksi
Fax

09 160 67730
Internat.
+358 9 160 67730

S-posti, internet
E-post, internet

oikeusministerio@om.fi
www.oikeusministerio.fi
www.justitieministeriet.fi

Seuraavassa aiheittain keskustelutilaisuudessa esiin tullutta:

2. Internetin käyttö

- Internetin käyttömahdollisuudet ovat erittäin huonot, myös avolaitoksissa. Syyinä tähän on koneiden vähyys. Ajan tietokoneelle saa vasta monen viikon päähän. Tämä ei edistä asioiden hoitamista, esimerkiksi asunnonhakua vapautumista valmistellessa. Jollei vanki saa aikaa käyttää internetiä, saattaa koevapauden ajankohta pahimmassa tapauksessa siirtyä, koska vapautuva vanki ei ole saanut vuokrattua asuntoa. Näin ollen vangit eivät aina edes hae lupaa käyttää internetiä; on helpompi soittaa perheenjäsenelle tai ystäville ja pyytää heitä hoitamaan asia. Tällöin se hoituu ennen kuin koneelle saisi ajan.
- Sukulaisten ja ystävien lisäksi asioita hoidetaan sosiaalityöntekijän kautta. Myös sosiaalityöntekijän vastaanotolle pääsyä tulee odottaa ja asian hoitaminen viivästyy tällöinkin. Henkilökunnan tai läheisten ei tarvitsisi auttaa asioiden hoidossa, jos vanki pystyisi itse tosiasiallisesti hoitamaan omia asioitaan ajallaan.
- Valvontatasoltaan samanlaisten laitosten kesken tulisi saada yhtäläiset verkkosivut valtakunnallisesti.
- Vangeilla tulee olla pääsy sellaisille sivustoille, joista on todellista hyötyä ja erityisesti vapautumisen kannalta. Esim. 1) kunnat, 2) mahdollisimman monta sivustoa, josta voi etsiä vuokra-asuntoa (Pääsy on tällä hetkellä ainoastaan oikotie.fi:lle, jota kautta vangeilla ei ole tosiasiallista mahdollisuutta saada vapautuessaan asuntoa.), 3) KELA, 4) sosiaalivirasto, 5) KRITS, KRIS, Siltavalmennus, kuntouttavat tahot ylipäätään ja muut tahot, joiden kanssa vankila joka tapauksessa tekee yhteistyötä (todettu luotettavaksi yhteistyökumppaniksi). Utissivustoille olisi tärkeää päästä.
- Sallittuja sivustoja tulisi olla käytössä mahdollisimman paljon. Tämä voisi osittain korvata vankilan ilmoitustaulun.
- Sivustojen avaaminen käyttöön tulisi olla joustavaa ja nopeaa. Vartija voisi tarkastaa vangin toivoman sivuston ja sen jälkeen avata yhteyden. Tällöin lupamenettelyä ei tarvittaisi. Lupajärjestelmä ei myöskään poista mahdollisuutta valmistella rikoksia. Turvallisuusperustein internetin käyttöä rajoitetaan kuultavien kokemuksen perusteella kohtuuttomasti. Koneita tulisi olla riittävästi suhteessa kunkin osaston vankimäärään. Täytyisi myös olla yhtenäiset säännöt siitä, kuinka käyttöajat varataan tasapuolisesti.
- Lupajärjestelmä ei ole tarkoituksenmukainen, sillä vankilat voivat joka tapauksessa valvoa sitä, mille sivustoille vangeilla on pääsy. Vartija ei myöskään kuitenkaan ole koneen vieressä valvomassa käyttöä. Käytön valvonnan osalta ei ollut kielteisiä kokemuksia.

- Vankeja passivoi se, ettei heillä ole mahdollisuutta tai osaamista käyttää internetiä ja sähköpostia, joita kuitenkin tarvitaan vapautumisen jälkeen. Jollei näitä voi tai saa käyttää, joutuu joku muu aina auttamaan, koska nykyään käytännössä kaikki asiat hoidetaan verkossa.

3. Sähköpostin käyttö

- On erittäin tärkeää, että vangeille on mahdollista kirjoittaa sähköpostia (nykyisin vain tulostetaan vangille). Vanki saa saapuneen ja tulostetun sähköpostin jo päivän kuluessa.
- Sähköpostin nopeus toimii kuitenkin vain yhteen suuntaan, ts. vanki saa vankilan ulkopuolelta tulevan sähköpostin samana tai seuraavana päivänä. Vangin on sen sijaan odotettava tietokoneelle pääsyä, jopa viikkoja, joten vastaukset viesteihin kestävät kauan.
- Sähköposti on tavallista kirjepostia parempi viestintätapa myös laitosturvallisuuden kannalta: Jos mahdollisuus sähköpostin käyttöön on olemassa, saapuvat tavalliset kirjeet ovat todennäköisimmin niitä, jotka sisältävät huumeita.
- Sähköpostin käyttömahdollisuuden ei pitäisi vaikuttaa laitoksen yleistä turvallisuutta heikentävästi, koska viestit kulkevat muilla tavoin tarvittaessa joka tapauksessa. Vastaava huomio liittyy muihinkin viestintätapoihin.
- Keskustelussa tuli esille lisäksi seuraavia seikkoja:
 - 1) Sähköpostin käyttömahdollisuus on tärkeä vangeille myös esim. valvotun koevapauden valmistelussa ja muutoin vapautta valmisteltaessa vapautteen sopeutumista helpottaen.
 - 2) Virallisten tahojen kanssa asioimiseen sähköpostilla ei liity riskejä.
 - 3) Lupajärjestelmä sähköpostin käyttämiseksi ei ole tarkoituksenmukainen koska sähköpostia voidaan valvoa kuten kirjeenvaihtoa.
 - 4) Rise.fi –päätteinen sähköposti on parempi kuin ettei sähköpostia olisi. Oma sähköposti olisi toki parempi suhteessa sellaisiin tahoihin, joiden ei tarvitse tietää, että lähettäjä on vankilassa (esim. asuntoa etsiessä).
 - 5) Suljetuissa vankiloissa mahdollisuus sähköpostin käyttöön ajallaan olisi tarpeen. Sähköpostiaikaa olisi kuitenkin rajoitettava niin että siitä ei tule jatkuvaa viestintää ja että kaikki vangit saavat mahdollisuuden käyttää sähköpostia. Varausjärjestelmä on siten tarpeen.
 - 6) Jotta kaikilla on käytännössä mahdollisuus käyttää sähköpostia, edellyttää tämäkin sitä, että tietokoneiden määrä suhteutetaan vankilukuun.

4. Matkapuhelinten käyttö (älypuhelin)

- Älypuhelinten käyttöön antamista suljetuissa vankiloissa ei pidetty perusteltuna.
- Jos vankilassa on riittävästi tietokoneita, älypuhelimia ei välttämättä tarvita asioiden hoitamiseen. Verkkopankkitunnuksia on edelleen käytössä paperimuodossa, joten pankkitunnuksien käyttö ei edellytä välttämättä älypuhelinia.
- Oman älypuhelimien käyttö avolaitoksessa ei ole parhaalla mahdollisella tavalla järjestetty. Vankilan ulkopuolella töissä (avolaitustyö) käyvillä vangeilla ei käytännössä ole mahdollisuutta hoitaa verkkoasioitaan vankilassa kuin aamulla tai illalla. Tämän on johtanut siihen, että työn ohessa käydään nettikahvilassa hoitamassa asioita, vaikka tämä ei ole sallittua.
- Olisi yksinkertaisempaa ja johdonmukaisempaa, jos älypuhelin annettaisiin avolaitoksissa säännönmukaisesti vankilassa käyttöön, koska sen saa käyttöön poistumisluvalla ja siviilitöissä. Luvattoman älypuhelimien pystyy hankkimaan avotaloon halutessaan helposti.
- Lupajärjestelmä ei ole tarkoituksenmukainen. Perusteltuna ei pidetty myöskään sitä, että vanki joutuisi hankkimaan puhelimen ilman älytoimintoja ainoastaan vankilassaoloaikaan varten.
- Älypuhelimien käyttö ja valvonta: Avolaitoksessa älypuhelin voisi olla käytettävissä tietyssä valvotussa tilassa tiettyinä kellonaikoina. Kameravalvonta olisi riittävää. Tällöin valokuvaaminen saataisiin käytännössä estettyä. Henkilökunnalla voisi olla oikeus tarkastaa puhelimen sisältö, jos esim. epäillä, että on otettu kuvia henkilökunnasta tai turvalaitteista. Silloin älypuhelin tilalle saisi puhelimen ilman älytoimintoja.
- Myös älypuhelimien osalta käytösääntöjen tulisi olla selkeät ja valtakunnallisesti yhtenevät kaikissa avolaitoksissa.

5. Maksuttomat puhelut

- Asiamies- tai avustajapuheluiden (asianajajapuhelut) ja tulosoittojen maksuttomuudesta ei aina ilmoiteta. Vangin on tunnettava oikeutensa, muuten maksuttomat soitot eivät toteudu. Selkeiden sääntöjen ja ohjeistuksen puute koettiin ongelmalliseksi. Käytännöt myös vaihtelevat vankiloittain.
- Ensikertalainen ei edes osaa kysyä puheluiden maksullisuudesta. Tulo-oppaassa on tietoa, mutta tulosoiton mahdollisuudesta pitäisi saada tieto heti saapuessa henkilökunnalta suullisesti. Käytännössä opastusta saa muilta vangeilta.
- Asianajajapuhelut eivät myöskään aina ole maksuttomia, mikäli vangilla on omia varoja.
- Tärkeimpänä yksittäisenä korjattavana asiana on, että asianajajalle soittamisen pitäisi olla aina vangille maksutonta. Sillä, mistä asiasta puhelussa on kyse, ei ole merkitystä asianajajapuhelun maksuttomuutta arvioitaessa (asiaa ei kysytä).

- Kuultavan osalta kurinpitokäsittelyssä oli selvitetty sitä, milloin vanki saa soittaa vankilan kustannuksella asianajajalleen ja oliko vangilla itsellään varoja soittaa. Kurinpitorangeistusta ei oltu määrätty. Toinen kuultava kertoi, että poliisin jätettyä soittopyynnön hänen olisi tullut maksaa puhelu itse.
- Puheaika on kallista, erityisesti suhteessa vangin käytettävissä oleviin varoihin. Tutkintavangilla raha ei välttämättä riitä soittoihin asianajajalle, vaikka niille olisi tarvetta.
- Kaikkien viranomaissoittojen hoitaminen sosiaalityöntekijän kautta vie aikaa. Valtaosa vangeista ei tarvitse sosiaalityöntekijän apua. Aika sosiaalityöntekijälle varataan sen vuoksi että puhelua viranomaiselle tms. ei tarvitse tällöin maksaa itse.
- Puhelut tulisi voida soittaa suoraan osastolta, vartijan kautta. Varsinkin vapauttamisvaiheessa olisi tärkeää, että vanki voisi soittaa itse eikä hänen tarvitsisi mennä sosiaalityöntekijän luokse.
- Maksutta tulisi voida soittaa asianajajien lisäksi myös ainakin seuraavat asiat: KELA, ulosotto, kaikki lapsiin liittyvät asiat, ORK, poliisi, pankit.
- Usein soittoihin liittyy maksullinen odotusaika, esim. pankeissa.
- Selkeämpi pykälä ja selkeämpi tiedottaminen soitto-oikeuksista ei lisäisi vankilan maksettavien soittojen määrää huomattavasti. Vankeuden alussa on asiamiespuheluita ja muita vankilaan saapumiseen liittyviä puheluita (asiat ovat yleensä kaikin tavoin epäjärjestyksessä), ja lopupäässä on vapautteen valmistutumiseen liittyviä soittoja. Vankeuden aikana viranomaissoittoja ei ole paljoakaan.
- Asioiden hoitamattomuus vankeuden alussa vaikuttaa myös vapautumiseen: Jos asiat (etenkin raha-asiat) ovat hoitamatta, vaikuttaa tämä siihen, ettei vapaudessa olo onnistu ja vanki palaa vankilaan.

6. Videotapaamiset (Skype)

- Videotapaamisista oli hyviä kokemuksia varsinkin korona-ajalta. Skypellä yhteydenpito onnistuu, vaikka omaiset asuisivat kaukana eikä heidän olisi mahdollista saapua paikan päälle. Vaikka tapaajien on mahdollista saapua paikan päälle, vaatii se paljon aikaa ja aiheuttaa matkakuluja.
- Päätöksen lupaan on saanut noin viikossa.
- Vankiloiden mahdollisuudet järjestää videotapaamisia vaihtelevat. Avolaitoksissa Skypetapaamiset ovat olleet suljettuja vankiloita helpommin järjestettävissä.
- Skype-aikoja pitäisi olla sekä päivällä että illalla, viikolla ja viikonloppuna, jotta kaikilla olisi tosiasiallinen mahdollisuus osallistua niihin.
- Yksi videotapaaminen viikossa, 30-45 minuuttia, koettiin hyväksi.
- Muidenkin läheisten henkilöiden kuin perheenjäsenten tapaaminen on tärkeää. Joissain vankiloissa myös ystävien tapaaminen Skypellä on ollut mahdollista.
- Videotapaamisen kuvan valvonta koettiin perustelluksi, puheen valvomista sen sijaan ei. Tämän vuoksi että tällöin kuullaan myös omaisten ja jopa lasten puhetta ja heidän henkilökohtaisia asioitaan. Asiaa katsottiin voitavan verrata pleksitapaamisiin, joita ei myöskään tosiasiallisesti kuunnella. Edelleen pleksitapaamisessa vartija ei kuule yhtä hyvin puhetta ja läsnä on muitakin tapaajia, jolloin ei välttämättä kerrota yksityisiä asioita. Videotapaaminen on ”intimimpi”.
- Vartija voisi kuunnella videotapaamisia, jos on syytä epäillä rikkomusta, esimerkiksi ulkopuolisen mukanaoloa.
- Skypetapaamisen valvontaa siten että vartija valvoo yhteydenpitoa omalta koneeltaan ei koeta ongelmalliseksi. Tapaajan henkilöllisyystodistusta on kysytty muutamalla ensimmäisellä kerralla.
- Tarvitaan valtakunnallisesti selkeää ohjeistusta siitä, mikä on sallittua tai kiellettyä, esim. kuka saa näkyä videokuvassa.
- Skypetapaamiset ja tavalliset valvotut tapaamiset täydentävät toisiaan. Vaikka Skype onkin todella hyvä ei sen käytön mahdollisuus saa vaikuttaa tapaamisiin vankilassa. Tällaista kokemusta ei ollut.
- Vankilan videoneuvottelutilaa voisi muokata viihtyisämmäksi lasten videotapaamisia varten. Vartijan ei myöskään tulisi näkyä kuvassa lapsitapaamisten aikana.

- Avolaitoksissa matkapuhelimat vähentävät videotapaamistarpeita. Vartijan ei tällöin tarvitse valvoa videotapaamisia.

7. Päiväjärjestykset ja järjestyssäännöt

- Sekä päiväjärjestyksestä että järjestyssäännöstä saa tietoa hyvin.
- Järjestyssäännöissä on eroja turvallisuustasoltaan samanlaistenkin vankiloiden välillä. Kurinpi-toasiat ovat kuitenkin hyvin yhtenevät eri vankiloiden järjestyssäännöissä.
- Esim. sallittu haltuun annettava omaisuus on nyt määritelty eri tavoin. Usein perusteena esite-tään turvallisuuteen liittyviä tekijöitä mitkä koettiin perusteettomiksi; Esim. hupparin hallussa-pitokielto ei estä naamioitumista haluttaessa. Toisaalta ei ole tilanteita, joissa pitäisi naamioi-tuakaan. Pahoinpitelyt tapahtuvat joka tapauksessa selleissä niin, ettei henkilökunta niitä näe.
- Päiväjärjestykset voivat olla erilaisia, sillä osastot ovat erilaisia.
- Korostettiin sen tärkeyttä, että päiväjärjestyksestä käy ilmi, 1) kaikki määräajat, 2) mitä tapah-tuu mihinkin kellonaikaan.
- Sellin ovien aukiolo 8h/päivä ei toteudu. Eroja on paljon sen suhteen, onko osasto suljettu, so-pimusosasto vai työtoimintaosasto. Ulkoilun ei tulisi sisältyä 8 h sellien ovien aukioloon. Jos toiminta peruuntuu vangeista johtumattomista syistä, niin vangeille ei järjestetä korvaavaa toi-mintaa sellin ulkopuolella.
- Sellien ovia ei avata täsmällisesti päiväjärjestykseen merkittyinä kellonaikoina. Vangit kokevat tärkeäksi sen, että merkittyjä kellonaikoja noudatetaan, toiminta on ennakoitavaa ja vankien oikeudet toteutuvat.

Jakelu: Keskustelutilaisuudessa mukana olleet sekä Turun yliopiston tutkijat